

ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงาน
ภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

Strategies for Economic Preparedness of Informal Workers in the
Agricultural Sector Entering Senior Age

กุลยา อนุโลก¹ กอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์² วรณา โชคบรรดาลสุข³ ชลัตติย เอี่ยมสำอางค์⁴
Kunlaya Anuloke¹ Kobkul Visitsorasak² Wanna Chokbandasuk³ Cholatit Iamsumang

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

¹ Graduate Student in Doctor of Philosophy, Development Strategy Program, Faculty of
Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University

^{2,4} สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

^{2,4} Development Strategy Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phetchaburi Rajabhat University

³ สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

³ Business Computer Program, Faculty of Management Sciences, Muban Chom Bueng Rajabhat University

E-mail: Kunlaya2511@gmail.com

Received: 2020/03/09

Revised: 2020/06/10

Accepted: 2020/06/24

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการณ์ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ 2) สร้างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ 3) ทดลองและประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ เครื่องมือที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม โดยเก็บจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่มีอายุ 40 - 59 ปี จำนวน 384 ราย ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี สมุทรสงคราม และสมุทรสาคร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ในการสร้างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ใช้การวิเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบันด้วยเทคนิค SWOT Analysis ร่วมกับการวิจัยด้วยเทคนิคแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) โดยผู้เชี่ยวชาญ 17 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

คือ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และนำยุทธศาสตร์ไปทดลองใช้ด้วยการจัดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการวางแผนและบริหารการเงินสำหรับเกษตรกรวัยทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ กับเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ที่เลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้คือแบบประเมินผลการจัดโครงการ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่และร้อยละ

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) สภาพการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยรวมมีการเตรียมความพร้อมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=2.28$, S.D. = 0.51) เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการออมและหนี้สิน ด้านรายจ่าย ด้านรายได้ และด้านการวางแผนและบริหารการเงิน ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ได้แก่ เพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เกษตรกรต้องอุปการะเลี้ยงดู รายได้ และจำนวนเงินออม ซึ่งจะมีอิทธิพลในทางบวก ส่วนรายจ่าย จะมีอิทธิพลในทางลบ และ 2) ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) สร้างเสริม และเพิ่มความตระหนักรู้ ให้เกิดการระเบิดจากภายในของเกษตรกรวัยทำงานในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ (2) สร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมให้เกษตรกรวัยทำงานมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (3) เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพ ด้านการออมให้กับเกษตรกรวัยทำงาน (4) เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพ ให้เกษตรกรวัยทำงาน มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะการวางแผนและบริหารจัดการเงิน โดยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ที่มีต่อวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ เป้าหมาย และกลยุทธ์ ในแต่ละข้อมีค่ามัธยฐานมากกว่า 3.50 และมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.50 ทุกข้อ การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ อยู่ในระดับมากที่สุด จึงถือว่ายุทธศาสตร์นี้มีความเหมาะสมสอดคล้อง มีความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และ 3) ผลการนำยุทธศาสตร์ไปทดลองใช้จัดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 70.00 มีความพึงพอใจมากที่สุดต่อการจัดโครงการ และเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 60.50 มีความคิดเห็นว่าการวางแผนและการบริหารการเงินนำไปใช้ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุได้

คำสำคัญ: การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ/ แรงงานนอกระบบวัยทำงาน/ ภาคเกษตรกรรม

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the states of economic preparedness of informal workers in the agricultural sector entering senior age, 2) formulate a set of strategies for economic preparedness of informal workers in the agricultural sector entering senior age, and 3) experiment and evaluate the effectiveness of the strategies for economic preparedness of informal workers in the agricultural sector entering senior age. The instrument used for data collection was a questionnaire, conducted by 384 farmer respondents aged 40-59 who lived in Prachuap Khiri Khan, Phetchaburi, Samut Songkhram, and Samut Sakhon, which selected using multi-stage sampling. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis to formulate a set of strategies for the economic preparedness of informal workers in the agricultural sector entering senior age. The current states of the preparedness were analyzed by 17 experts using SWOT in conjunction with EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research). The statistics used for data analysis were median and interquartile range (IQR). The strategies were experimented with a purposive sample group of 30 farmers by organizing a workshop on “Financial Planning and Management for Working-Age Farmers: Economic Preparedness for Farmers Entering Senior Age.” The research instrument was a project evaluation form. The data were analyzed using frequency and percentage.

The research results were as follows: 1) the states of economic preparedness of informal workers in the agricultural sector entering senior age was overall at a low level ($\bar{X} = 2.28$, S.D. = 0.51), ranked in descending order: the aspects of Savings and Debt, Expenditure, Income, and Financial Planning and Management. The positive influential factors affecting the economic preparedness at a statistically significant level of 0.05 were their gender, age, numbers of dependent household members, income, and amount of savings, whereas their expenditure was the negative influence; 2) the set of strategies for economic preparedness of informal workers in the agricultural sector entering senior age consisted of 4 strategies, which were (1) strengthening and raising awareness from the inside, (2) creating equal opportunities and equality for the farmers to attain the economic security, (3) enhancing and developing their savings potential, and (4) escalating and developing farmers’ potential to have knowledge and understanding of personal

financial planning and management skills. Experts' opinions towards visions, missions, strategies, objectives, terminal goals, and tactics had a median value greater than 3.50, and the interquartile range less than or equal to 1.50 in each of them. The comparative analysis of the median and the interquartile range was at the highest level; therefore, it implied that the developed strategies were appropriate, coherent, and practical; and these strategies were considered appropriate and possible to put into action; and 3) the results of the strategy implementation revealed that approximately 70% of the samples had the satisfaction at the highest level towards the project organization, and 60.50% thought that financial planning and management would be useful for economic preparedness before entering old age.

Keywords: Economic Preparedness/ Working-Age Informal Workers/ Agricultural Sector

บทนำ

ในสังคมโลกปัจจุบัน สถานการณ์ประชากรกำลังเป็นที่ได้รับความสนใจ ประเด็นประชากรที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกกล่าวถึงกันมาก ได้แก่ การสูงวัยของประชากรโลก และโครงสร้างอายุของประชากรโลกที่เปลี่ยนไปในทิศทางที่มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น โดยประชากรโลกอายุ 60 ปีขึ้นไปจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นสูงอย่างรวดเร็วกว่าประชากรในทุกช่วงอายุ ปรากฏการณ์นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากอายุขัยเฉลี่ยของประชากรโลกเพิ่มขึ้นในขณะที่อัตราการเกิดลดลง ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 ประชากรโลกมี 7,550 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 962 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของประชากรทั้งหมด และการเพิ่มขึ้นของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 3 ต่อปี นับได้ว่าประชากรโลกได้เข้าเกณฑ์ที่เรียกว่าเป็น“สังคมผู้สูงอายุ”แล้ว อย่างไรก็ตามประชากรในแต่ละภูมิภาคของโลกมีระดับการสูงวัยไม่เท่ากัน ทวีปยุโรปมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงสุด ร้อยละ 25 ในขณะที่ทวีปแอฟริกา มีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปต่ำสุดอยู่ที่ร้อยละ 5 สำหรับทวีปเอเชียมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป อยู่ที่ร้อยละ 12 และสำหรับประเทศไทยมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป อยู่ที่ร้อยละ 17 (United National. 2017, p.11) ซึ่งก็สามารถกล่าวได้ว่าประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับประชากรโลก

การสูงวัยของประชากรเป็นความท้าทายของสังคมไทยในเรื่องที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและครัวเรือน ทั้งในทางเศรษฐกิจ เช่น หลักประกันรายได้ยามชราภาพ โดยเฉพาะเมื่อหยุดทำงานหรือหลังเกษียณอายุ และในทางสังคม เช่น ความมั่นคงทางสังคมของผู้สูงอายุที่จะมีวัยหนุ่มสาวที่จะให้ความเกื้อหนุนโดยเฉลี่ยลดลง 2) ผลกระทบต่อการจ้าง

งานของประเทศและผลิตภาพของแรงงาน ที่มีสัดส่วนของประชากรวัยกำลังแรงงานลดลงในขณะที่ภาวะพึ่งพิงของประชากรสูงอายุต่อประชากรวัยแรงงานกลับเพิ่มสูงขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ย่อมกระทบต่อขีดความสามารถในการผลิต ระดับการออม การลงทุนและการพัฒนาประเทศในภาพรวม 3) ผลกระทบต่อภาระทางการคลังของภาครัฐ ในการดูแลด้านสิทธิ สวัสดิการและบริการสาธารณะต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในด้านการบริการทางสุขภาพ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ รวมถึงบำเหน็จบำนาญข้าราชการเกษียณอายุที่เพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากประชากรมีอายุที่ยืนยาวขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรที่เข้าสู่การเป็น “สังคมสูงวัย” มากขึ้นเรื่อย ๆ ของประเทศไทย การปรับตัวและการวางแผนล่วงหน้าเพื่อรองรับผลกระทบดังกล่าว นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง (สถิติพหุศรณวิริยะกุล, 2556, หน้า 1-2)

ปัญหาของผู้สูงอายุในปัจจุบัน คือ มีรายได้ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการขาดการเตรียมความพร้อมมาตั้งแต่ในอดีต และที่น่ากังวล คือ คนในวัยแรงงานซึ่งจะเป็นคลื่นมนุษย์ขนาดใหญ่ที่กำลังเคลื่อนเข้าไปเป็นผู้สูงอายุในอนาคตอยู่ในสภาพขาดความเข้าใจถึงกระบวนการสูงวัย ขาดการเตรียมความพร้อมเพื่อการเป็นผู้สูงอายุ ทั้งในด้านสังคม สุขภาพและเศรษฐกิจ (สภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558, หน้า 6) โดยเฉพาะวัยทำงานในกลุ่มประชากรที่เป็นแรงงานนอกระบบ ซึ่งถือเป็นกลุ่มแรงงานขนาดใหญ่ ปัจจุบันยังขาดระบบสวัสดิการที่เหมาะสมและเพียงพอในอนาคตประชากรกลุ่มนี้จะเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดที่จะได้รับผลกระทบอย่างมากจากการที่สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (ธีระ สนิทธารักษ์ และพรทิพย์ เนติการัตนกุล, 2554) ผลการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562, หน้า 21) พบว่า แรงงานนอกระบบจำนวนมากที่สุด 11.47 ล้านคน หรือร้อยละ 56.3 ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม และได้รับค่าจ้างเฉลี่ยต่ำสุด 5,865 บาทต่อเดือน อีกทั้งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2556, หน้า 2) ได้ให้ความสำคัญกับแรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุ และเกษตรกร ที่จัดอยู่ 1 ใน 6 กลุ่มของประชากรที่มีความเสี่ยงสูงในด้านความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งถ้าแรงงานนอกระบบภาคเกษตรกรรมไม่มีการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุตั้งแต่ในวัยทำงานอนาคตอาจมีความเสี่ยงสูงที่จะประสบภาวะยากลำบากในช่วงวัยสูงอายุ ประเด็นการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่ผู้สูงอายุ จึงมีความสำคัญและน่าสนใจที่จะนำมาศึกษาภายใต้ฐานคิดที่ว่า ถ้าแรงงานนอกระบบภาคเกษตรกรรมมีการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจตั้งแต่วัยทำงาน จะทำให้มีความมั่นคงและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในวัยสูงอายุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์ ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ
2. เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ
3. เพื่อทดลอง และประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 การศึกษาสภาพการณ์ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

1.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ แรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมในประเทศไทยที่มีอายุ 40 – 59 ปี ซึ่งไม่มีการบันทึกจำนวนหรือลงทะเบียนแรงงานอย่างเป็นทางการ

1.1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ แรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรม ที่มีอายุ 40 – 59 ปี ซึ่งคำนวณได้จากสูตร ในกรณีที่ไม่มีทราบจำนวนประชากร (ธานินทร์ ศิลปะจารุ. 2555, หน้า 46) โดยมีค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และยอมรับค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 384 ครั้วเรือน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ได้พื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 2 ประกอบด้วย 4 จังหวัด คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 66 ครั้วเรือน จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 206 ครั้วเรือน จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 42 ครั้วเรือน และจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 70 ครั้วเรือน

1.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key information) เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ฯ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ในภาครัฐและภาคเอกชน เป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่หรือมีความเกี่ยวข้องโดยตรงด้านเศรษฐกิจ หรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาเกษตรกร จำนวน 8 คน และเป็นนักวิชาการและอาจารย์มหาวิทยาลัย ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 9 คน รวมทั้งสิ้น 17 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

1.3 กลุ่มตัวอย่าง เพื่อทดลองและประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ คือ เกษตรกรวัยทำงานในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย และเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามสภาพการณ์เตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจ ที่ไม่มีการเตรียมความพร้อมหรือมีการเตรียมความพร้อมในระดับต่ำ และสมัครใจที่จะเข้าร่วมในการวิจัย จำนวน 30 คน

2. ตัวแปรที่ใช้ศึกษา

2.1 สภาพการณ์ ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

2.2 ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยมีรายละเอียดตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการณ์ ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม เรื่องการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ แบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลส่วนบุคคล 2) ข้อมูลทางเศรษฐกิจ ลักษณะคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ 3) ข้อมูลการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ด้านรายได้ ด้านรายจ่าย ด้านการออมและหนี้สิน และด้านการวางแผนและบริหารจัดการเงิน ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ 4) ข้อมูลความต้องการ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด ให้แสดงความเห็นตามความเป็นจริง ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดย ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามโครงสร้าง ความเที่ยงตรงตามเนื้อหา โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item Objective Congruence: IOC) ได้ค่าในแต่ละข้อระหว่าง 0.6 - 1.0 อยู่ในเกณฑ์ใช้ได้ทุกข้อ และนำแบบสอบถามไปทดลอง (Try out) กับเกษตรกรที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง ในจังหวัดราชบุรี จำนวน 35 คน นำมาคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ด้วยสูตรของครอนบาค (Cronbach, 1960) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.84

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน เกี่ยวกับแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ วิธีการ ปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ 2) แบบประเมินร่างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนแรก เป็นข้อคำถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สอบถามผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเดิมให้ประเมินความเหมาะสมของวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน นำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ได้ค่าแต่ละข้อระหว่าง 0.8 -1.0 อยู่ในเกณฑ์ใช้ได้ทุกข้อ ตอนที่ 2 เป็นข้อเสนอแนะลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี

ขั้นตอนที่ 3 การทดลอง และประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์การเตรียมความด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แบบประเมินความพึงพอใจและความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การวางแผนและบริหารจัดการเงินสำหรับเกษตรกรวัยทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ใช้สอบถามเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการฯ แบ่งเป็น 4 ตอน คือ (1) ข้อมูลส่วนบุคคล (2) ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อแบบฝึกทักษะการวางแผนและบริหารการเงินเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ คือ ทำได้ พอทำได้ ไม่แน่ใจ และทำไม่ได้ (3) ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการจัดโครงการฯ ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด (4) ปัญหาและข้อเสนอแนะ ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี และ 2) แบบประเมินความคิดเห็นที่มีต่อวิทยุทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ ของยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมฯ ลักษณะคำถามเป็นแบบประมาณค่า 3 ระดับ คือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และไม่แน่ใจ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรวัยทำงานเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม ลงพื้นที่ไปเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากตัวแทนครัวเรือนของเกษตรกรวัยทำงานในอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี และอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 384 ครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์ ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สนทนาเชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญระหว่างเดือนกันยายน ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.2562 ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรวัยทำงานเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ และนำแบบประเมินร่างยุทธศาสตร์ฯ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รอบที่ 1 ในเดือนตุลาคม นำผลการวิเคราะห์รอบที่ 1 สร้างข้อคำถามในรอบที่ 2 ใช้สอบถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มเดิมในเดือนพฤศจิกายน นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลรอบที่ 2 มาใช้สร้างข้อคำถามรอบที่ 3 กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มเดิมในเดือนธันวาคม นำผลการวิเคราะห์ในครั้งนี้จัดทำยุทธศาสตร์เพื่อนำไปทดลองใช้ในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การนำยุทธศาสตร์ไปทดลองใช้ ผู้วิจัยจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการวางแผนและบริหารการเงินสำหรับเกษตรกรวัยทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ให้เกษตรกร จำนวน 30 คนในเดือนมกราคม ประเมินความพึงพอใจและความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการและประเมินความคิดเห็นที่มีต่อยุทธศาสตร์ฯ ที่ได้จากขั้นที่ 3

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การศึกษาสภาพการณ์ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ ใช้วิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ สำหรับข้อมูล ปัญหา อุปสรรค วิธีการ ความต้องการ และข้อเสนอแนะในการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

2. การสร้างยุทธศาสตร์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ซึ่งนำมาจากผลการศึกษาสภาพการณ์เตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ และแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ มาใช้เป็นข้อมูลร่วมกันเพื่อวิเคราะห์สถานะภายใน และสภาพการณ์ภายนอก ด้วยเทคนิค SWOT Analysis และรูปแบบ TOWS Matrix เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ จากนั้นจึงตรวจสอบร่างยุทธศาสตร์ดังกล่าว โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน และทำการยกร่างและประเมินร่างยุทธศาสตร์ฯ นี้ ด้วยเทคนิค EDFR โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ แล้วจึงสรุปผลประเมินร่างยุทธศาสตร์ฯ เพื่อนำไปปรับปรุงเป็นยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

3. การทดลอง และประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์ โดยนำข้อมูลที่ได้รับจากแบบประเมินความคิดเห็นและความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ และที่มีต่อยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ มาทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ และค่าร้อยละ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาศภาพการณ์ ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง มีการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุในด้านรายได้ ด้านรายจ่าย ด้านการออมและหนี้สิน และด้านการวางแผนและบริหารจัดการเงิน ทุกด้านโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.28$, $S.D = 0.51$) เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้ดังนี้ การเตรียมความพร้อมด้านการออมและหนี้สิน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.94$, $S.D = 0.65$) การเตรียมความพร้อมด้านรายจ่าย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.79$, $S.D = 0.66$)

การเตรียมความพร้อมด้านรายได้ อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.06$, $S.D = 0.61$) และการเตรียมความพร้อมด้านการวางแผนและบริหารจัดการเงิน อยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.46$, $S.D = 0.55$)

และผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมฯ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เกษตรกรต้องอุปการะเลี้ยงดู ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ รายจ่าย และจำนวนเงินออม มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมฯ และ ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ พบว่า ตัวแปรทั้ง 6 มีอิทธิพลต่อระดับการเตรียมความพร้อมฯ ในระดับค่อนข้างน้อย ($R = 0.492$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยที่ตัวแปรเพศ ($t = 2.196$, $\text{sig} = 0.029$) อายุ ($t = 2.143$, $\text{sig} = 0.033$) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เกษตรกรต้องอุปการะเลี้ยงดู ($t = 3.780$, $\text{sig} = 0.000$) รายได้ ($t = 2.994$, $\text{sig} = 0.003$) และจำนวนเงินออม ($t = 6.624$, $\text{sig} = 0.000$) มีอิทธิพลทางบวก ส่วนตัวแปรด้านรายจ่าย ($t = -3.015$, $\text{sig} = 0.003$) มีอิทธิพลทางลบ ค่ากำลังสองของค่าสัมประสิทธิ์พหุคูณ มีค่า 0.242 หมายความว่า ตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 6 ตัว ร่วมกันพยากรณ์จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุได้ร้อยละ 24.20 โดยมีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์ร้อยละ 45.05 ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 และสามารถสร้างสมการพยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุได้ ดังนี้

สมการพยากรณ์รูปคะแนนดิบ

$$\hat{y} = 1.203 + 0.103(\text{sex}) + 0.015(\text{age}) + 0.079(\text{NPC}) + 0.0000281(\text{Income}) - 0.0000313(\text{expense}) + 0.00000191(\text{saving})$$

สมการพยากรณ์รูปคะแนนมาตรฐาน

$$Z = 0.100(\text{sex}) + 0.127(\text{age}) + 0.178(\text{NPC}) + 0.353(\text{Income}) - 0.362(\text{expense}) + 0.339(\text{saving})$$

ตารางที่ 1 แสดงค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณของปัจจัยตัวแปรของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	β	t	p-value
ค่าคงที่	1.203	.322		3.731	.000
เพศ (sex)	.103	.047	.100	2.196	.029
อายุ (age)	.015	.007	.127	2.143	.033
จำนวนสมาชิกที่ต้องอุปการะเลี้ยงดู (NPC)	.079	.021	.178	3.780	.000
จำนวนรายได้ (income)	.0000281	.000	.353	2.994	.003
จำนวนรายจ่าย (expense)	-.0000313	.000	-.362	-3.015	.003
จำนวนเงินออม (saving)	.00000191	.000	.339	6.624	.000

R = .492	R ² = .242	F = 13.246
SE _{est} = .4505		

และผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรค ที่ทำให้แรงงานนอกระบบวัยทำงานไม่สามารถเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุได้ พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง 1) มีรายได้ใช้เดือนต่อเดือน ทำให้ไม่มีเงินออม หรือมีเงินเก็บสำหรับการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ (ร้อยละ 18.00) 2) ไม่มีการวางแผนทางเศรษฐกิจ ไม่มีการบริหารการเงิน ไม่มีวินัยทางการเงินที่ดีหรือเหมาะสม (ร้อยละ 17.40) 3) มีรายได้น้อย รายจ่ายมาก รายได้ไม่เพียงพอต้องกู้ยืม ทำให้มีภาระหนี้สินมาก จนไม่สามารถเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ (ร้อยละ 15.60) 4) ไม่มีความรู้และความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ หรือทางการเงิน (ร้อยละ 15.00) 5) มีภาระต้องรับผิดชอบมาก ทำให้ไม่สามารถเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ (ร้อยละ 13.00)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการสร้างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้วิจัยได้นำมาผลการศึกษาสภาพการณ์เตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ และแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ มาใช้เป็นข้อมูลร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์สถานะภายใน และสภาพการณ์ภายนอก ด้วยเทคนิค SWOT Analysis และรูปแบบ TOWS Analysis เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ตามเทคนิค EDFR รอบที่ 1 จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน และนำมาร่างเป็นยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมฯ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ ดังนี้

วิสัยทัศน์ “เกษตรกรวัยทำงานมีการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ”

พันธกิจ 1. สร้างความตระหนักรู้ ให้เกษตรกรวัยทำงานมีการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ 2. เสริมสร้าง และยกระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้เกษตรกรวัยทำงาน เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ 3. เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพให้เกษตรกรวัยทำงานมีการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างเสริม และเพิ่มความตระหนักรู้ ให้เกิดการระเบิดจากภายในของเกษตรกรวัยทำงานในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ **เป้าประสงค์** 1.สร้างเสริมให้เกษตรกรวัยทำงานมีความรู้ และเข้าใจถึงความจำเป็นในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจด้วยตนเองก่อนที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุ 2. เสริมสร้างศักยภาพ ให้เกษตรกรวัยทำงานมีความตระหนักรู้ และเห็นความสำคัญในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุด้วยตนเอง **กลยุทธ์** 1. สร้างสื่อประชาสัมพันธ์ ทั้งในรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ มีเนื้อหาเฉพาะที่เข้าใจง่ายสำหรับเกษตรกรเพื่อให้ความรู้และแสดงให้เห็นความสำคัญในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ 2. จัดการเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงเกษตรกรวัยทำงานโดยตรงและมากที่สุด โดยประสานงานกับ

หน่วยงานหรือองค์กรที่ใกล้ชิดกับเกษตรกร 3.การเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์ต้องทำอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่องและจริงใจ 4. สร้างระบบพี่เลี้ยงหรือผู้ช่วยเหลือแนะนำที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เพื่อช่วยให้เกษตรกรวัยทำงานสามารถเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุด้วยตนเอง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียม เพื่อยกระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับเกษตรกรวัยทำงาน **เป้าประสงค์** 1. สร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียม ในการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หลักประกันรายได้เพื่อการชราภาพ หลักประกันสวัสดิการแห่งรัฐอื่น ๆ ให้กับเกษตรกรวัยทำงานอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม 2. เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพให้เกษตรกรวัยทำงานมีความมั่นคงทางด้านรายได้ **กลยุทธ์** 1. สร้างสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และวิธีการของการเข้าสู่ระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หลักประกันรายได้เพื่อการชราภาพ หลักประกันสวัสดิการแห่งรัฐอื่น ๆ และนำไปเผยแพร่โดยตรงกับเกษตรกรวัยทำงาน 2. บริหารจัดการ และพัฒนาระบบ หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หลักประกันรายได้เพื่อการชราภาพ และหลักประกันสวัสดิการแห่งรัฐอื่น ๆ ให้เข้าถึงเกษตรกรวัยทำงานที่มีความเดือดร้อนและต้องการจริง โดยตรง 3. ส่งเสริมให้เกษตรกรวัยทำงาน ดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง เหมาะสมสอดคล้องกับ วิถีเกษตร 4. ส่งเสริม และพัฒนาศักยภาพ ให้เกษตรกรวัยทำงาน มีการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับทุกช่วงวัย โดยการจัดฝึกอบรม ฝึกทักษะ ให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรม และอาชีพเสริมที่ อาชีพที่สอดคล้อง ความรู้ในด้านการตลาดปัจจุบันและการตลาดออนไลน์ เพื่อจะยกระดับให้เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคงขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพ ด้านการออมให้กับเกษตรกรวัยทำงาน เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ **เป้าประสงค์** 1. สร้างเสริม ความรู้ความเข้าใจ ทักษะการออมให้กับเกษตรกรวัยทำงาน 2. สร้างเสริม และพัฒนาศักยภาพให้เกษตรกรวัยทำงานให้มีวินัยในการออมและมีการออมที่เหมาะสมในทุกช่วงวัยอันจะนำไปสู่การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ **กลยุทธ์** 1. ส่งเสริมและประสานงาน ให้สถาบันการศึกษา กองทุนการออมแห่งชาติ หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ส่งเสริมการออมและการลงทุน จัดโครงการให้ความรู้ด้านการออม หรือโครงการสร้างเสริมทักษะ สร้างวินัยการออม โดยตรงเฉพาะให้กับเกษตรกรวัยทำงาน เพื่อให้เห็นความสำคัญและเต็มใจที่จะออมเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับตนเอง หรือก่อให้เกิดรายได้เตรียมไว้ให้เพียงพอสำหรับการดำเนินชีวิตในวัยสูงอายุ 2. ส่งเสริมและประสานงาน ให้ธนาคารและสถาบันการเงิน ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ บัญชีเงินฝากหรือผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสมกับเกษตรกรในแต่ละช่วงวัย โดยเน้นเพื่อให้ความรู้และสร้างความเข้าใจ เห็นความสำคัญและผลประโยชน์ที่ได้รับจากเงินฝากหรือผลิตภัณฑ์เพื่อให้เลือกการออมที่เหมาะสมกับตนเองในทุกช่วงวัย 3.สร้างระบบพี่เลี้ยง หรือผู้ช่วยเหลือแนะนำ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำ จัดการดูแลให้เกษตรกรวัยทำงานเกิดการออมที่เหมาะสมและมีการออมที่สามารถก่อให้เกิดรายได้เพียงพอใน

วัยสูงอายุ 4. ส่งเสริม ให้สถาบันการศึกษาทุกระดับ มีบทเรียนที่เหมาะสมในทุกช่วงวัย เพื่อปลูกฝังวินัย การออม และฝึกทักษะการออมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจกับเยาวชนทุกช่วงวัย

ยุทธศาสตร์ที่ 4 เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพให้แก่สตรีกรวัยทำงาน มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะการวางแผนและบริหารจัดการเงิน ในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

เป้าประสงค์ 1. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและทักษะการวางแผนและบริหารจัดการเงินให้แก่สตรีกรวัยทำงาน

2. พัฒนาศักยภาพให้แก่สตรีกรวัยทำงาน สามารถวางแผนและบริหารจัดการเงิน เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

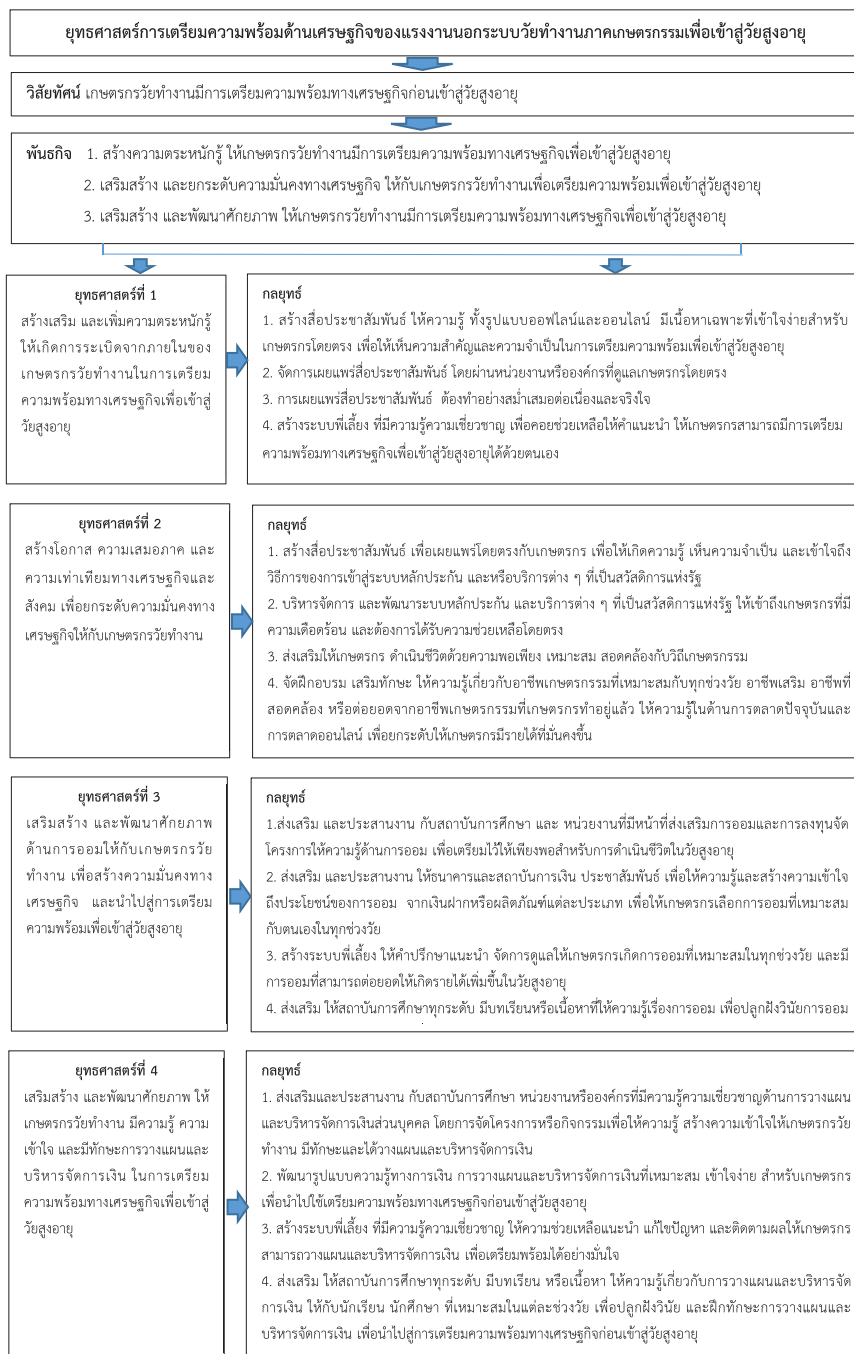
กลยุทธ์ 1. ส่งเสริม และประสานงาน ให้สถาบันการศึกษาหรือองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวางแผนและบริหารจัดการเงินจัดโครงการหรือ กิจกรรมให้ความรู้ ฝึกอบรม เพื่อสร้างทักษะการวางแผนและบริหารจัดการเงินให้แก่สตรีกรวัยทำงาน

2. พัฒนารูปแบบความรู้ทางการเงิน การวางแผนและบริหารจัดการเงินที่เหมาะสมสำหรับสตรีกรวัยทำงานให้เข้าใจง่ายและสามารถใช้ตรวจสอบ ว่ามีการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจอะไรบ้างแล้ว และ จะบริหารจัดการอย่างไรต่อไปให้เกิดความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

3. สร้างระบบพี่เลี้ยง หรือ ผู้ช่วยเหลือแนะนำ ที่มีความเชี่ยวชาญคอยให้ความช่วยเหลือแนะนำให้แก่สตรีกรวัยทำงานสามารถ เตรียมพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุได้อย่างมั่นใจเป็นไปตามแผนที่วางไว้

4. ส่งเสริม ให้ สถาบันการศึกษาทุกระดับ มีบทเรียนเรื่องการวางแผนและบริหารจัดการเงินส่วนบุคคล เพื่อปลูกฝังวินัย และฝึกทักษะการวางแผนและบริหารจัดการเงินอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและ นำไปสู่การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุในเยาวชนทุกช่วงวัย

ผู้วิจัยได้นำร่างยุทธศาสตร์ฯ ที่ได้มาสร้างเป็นข้อคำถามปลายปิด แบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ เพื่อใช้สอบถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเดิม ในรอบที่ 2 นำมาวิเคราะห์หาค่าความ สอดคล้องและเหมาะสมของวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ เป้าหมาย และกลยุทธ์แต่ละข้อ นำผลการวิเคราะห์ในรอบที่ 2 มาดำเนินการต่อในรอบที่ 3 เพื่อสอบถามความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญกลุ่ม เดิมให้ยืนยันหรือเปลี่ยนแปลงคำตอบในแต่ละข้อ แล้วนำมาคำนวณหาค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ เป้าหมาย และกลยุทธ์แต่ละข้อ มีค่ามัธยฐานมากกว่า 3.5 และมีค่าพิสัย ระหว่างควอไทล์น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.5 ทุกข้อ แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ จึงถือว่า ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อ เข้าสู่วัยสูงอายุ มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง แสดงรายละเอียดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการนำยุทธศาสตร์ฯ ไปทดลองใช้โดยจัดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การวางแผนและบริหารการเงินสำหรับเกษตรกรวัยทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจ เพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุให้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 70.00 มีความพึงพอใจโดยรวมต่อการจัดโครงการในระดับมากที่สุด รองลงมาร้อยละ 30 มีความพึงพอใจในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ การให้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการออม การออมที่เหมาะสมแต่ละช่วงวัย และการออมกับกองทุนการออมแห่งชาติ ร้อยละ 70.00 การฝึกทักษะการวางแผนและบริหารจัดการการเงิน เพื่อใช้เป็นแนวทางให้ทราบว่าปัจจุบันมีการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างไร และควรวางแผนและบริหารจัดการเงินต่ออย่างไรเพื่อให้พอเพียงต่อการดำเนินชีวิตในวัยสูงอายุ ร้อยละ 60.50 การให้ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ร้อยละ 60.00 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการออมและการลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่สามารถให้ผลตอบแทนหรือสร้างรายได้ในวัยสูงอายุ ร้อยละ 56.60 และกลุ่มตัวอย่างให้ข้อเสนอแนะว่า สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมนี้ไปใช้ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุได้ และควรมีสิ่งสำคัญ คือจะต้องมีวินัยที่ดีในตนเอง ให้ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้และบริหารการเงินอย่างสม่ำเสมอ ก็จะสามารเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจให้เพียงพอในการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุได้ การประเมินความคิดเห็นที่มีต่อยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้น พบว่า ความคิดเห็นโดยรวมของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 98.50 เห็นด้วยว่า วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ ของยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุมีความเหมาะสม

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า สภาพการณ์ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ มีการเตรียมความพร้อมอยู่ในระดับน้อยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) ด้านการออมและหนี้สิน 2) ด้านรายจ่าย 3) ด้านรายได้ และ 4) ด้านการวางแผนและบริหารการเงิน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ได้แก่ เพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เกษตรกรต้องอุปการะเลี้ยงดู รายได้ และเงินออมซึ่งจะมีอิทธิพลทางบวก ส่วนรายจ่ายจะมีอิทธิพลทางลบสำหรับยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุที่สร้างขึ้น ประกอบด้วย 4 ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) สร้างเสริม และเพิ่มความตระหนักรู้ ให้เกิดการระเบิดจากภายในของเกษตรกรวัยทำงาน 2) สร้างโอกาส ความเสมอภาคและความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อยกระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 3) เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพด้านการออมให้เกษตรกรวัยทำงาน และ 4) เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพ ให้มีความรู้

ความเข้าใจ และมีทักษะการวางแผนและบริหารการเงิน ผลการประเมินโดยนั้ยุทธศาสตร์ฯไปทดลองใช้ด้วยการจัดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการปฏิบัติการ พบว่า มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และกลุ่มตัวอย่างให้ข้อเสนอแนะว่า สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุได้ และควรมีสิ่งสำคัญคือจะต้องมีวินัยที่ดีในตนเองให้ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้และบริหารจัดการเงินอย่างสม่ำเสมอ ก็จะสามารถเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจให้เพียงพอในการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุได้

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัย พบว่า สภาพการณ์ในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ได้แก่ ด้านการออมและหนี้สิน ด้านรายจ่าย ด้านรายได้ และด้านการวางแผนและบริหารการเงิน โดยรวมทุกด้านมีการเตรียมความพร้อมอยู่ในระดับน้อย ปัญหาและอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ คือ มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทำให้ไม่มีเงินเหลือที่จะออม ไม่มีการวางแผนทางและการบริหารการเงิน ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ดังนั้นการจะทำให้เกษตรกรวัยทำงานสามารถเตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุได้ จึงต้องให้เกษตรกรวัยทำงานมีความรู้และสามารถวางแผนและบริหารการเงินเพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ สอดคล้องกับรัชนิกร วงศ์จันทร์ (2555, หน้า 563) อธิบายว่าการเตรียมความพร้อมด้านการเงินเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุเป็นเรื่องที่สำคัญมากโดยบุคคลต้องเตรียมความพร้อมโดยการออมและการลงทุนสม่ำเสมอ ในช่วงวัยทำงานรวมถึงการวางแผนอย่างรอบคอบเพื่อจะให้มียาได้เพียงพอที่จะใช้ในวัยเกษียณ และวรรณรา ชื่นวัฒนา (2557, หน้า 43) อธิบายถึงการเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุด้านการเงินว่าการวางแผนทางการเงินควรเป็นสิ่งที่ควรจัดเตรียมขึ้นจากการประเมินรายรับรายจ่าย สถานการณ์ทางการเงินในปัจจุบันว่ามีรายได้ รายจ่ายเท่าใด ถ้ารายจ่ายเกินรายรับจะได้วางแผนเพิ่มรายรับหรือลดรายจ่ายและเตรียมเงินสำหรับรายจ่ายฉุกเฉินหรือเตรียมสะสมในรูปเงินออม การซื้อหุ้น การประกันชีวิต หรือการลงทุนอื่น ๆ และยังสอดคล้องกับมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2558, หน้า 26) พบว่า การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยสูงอายุหากมีการเตรียมตัวทางด้านเศรษฐกิจที่ดีไม่ว่าจะเป็น การวางแผนการเงิน การเก็บออม และการลงทุนต่าง ๆ ก็จะช่วยให้การดำรงชีวิตยามชราเป็นไปอย่างมั่นคงและมีคุณภาพ

2. จากผลการวิจัย พบว่า ยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ มีองค์ประกอบที่สำคัญ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) สร้างเสริม และเพิ่มความตระหนักรู้ ให้เกิดการระเบิดจากภายในของเกษตรกรวัยทำงานในการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ 2) สร้างโอกาส ความ

เสมอภาค และความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อยกระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับเกษตรกรวัยทำงาน 3) เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพด้านการออมให้เกษตรกรวัยทำงานเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และ 4) เสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพ ให้เกษตรกรวัยทำงานมีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะการวางแผนและบริหารจัดการเงินเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งยุทธศาสตร์นี้เป็นการมองถึงอนาคตของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมที่จะต้องสามารถเตรียมการด้านเศรษฐกิจให้พร้อมรับกับการดำรงชีพในวัยสูงอายุได้ ซึ่งจะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2560-2579 ในยุทธศาสตร์ที่ 3 และ 4 คือ พัฒนา เสริมสร้างศักยภาพคน และสร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมทางสังคมซึ่งมุ่งเน้นไปยังผู้สูงอายุและประชาชนวัยแรงงาน และยุทธศาสตร์ที่ 1 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2563) คือ สร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร เสริมสร้างความภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกร และการพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่เกษตรกรมืออาชีพ และยังสอดคล้องกับปิยะพร มุ่งวัฒนา (2559, หน้า 109) พบว่าการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบในการเข้าสู่วัยสูงอายุควรเพิ่มค่าตอบแทนและความมั่นคงในอาชีพให้สูงขึ้นด้วยการให้ความรู้และพัฒนาสร้างอาชีพเสริมและเพิ่มช่องทางและโอกาสให้เข้าถึงหลักประกัน และสวัสดิการของรัฐให้แก่แรงงานนอกระบบ และผลการศึกษาของสุชินทร์ ภิรมยานันท์ และไพโรจน์ ภัทรานรากุล (2559, หน้า 27) พบว่า การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจคือการสนับสนุนให้ประชาชนมีรายได้มากขึ้นด้วยการประกอบอาชีพเสริมและเพิ่มการออม และปราโมทย์ ประสาทกุล (2559, หน้า 46) กล่าวถึงการเตรียมตัวและความพร้อมของการเป็นสังคมสูงวัยในเรื่องการเงินโดยต้องทำให้คนรู้จักออมตั้งแต่อายุน้อยเพื่อไว้ใช้จ่ายยามชรา และยังสอดคล้องกับอนันท์พัญญู และพรพรรณ นันทแพทย์ (2559, หน้า 152) ว่าควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนวัยแรงงานเห็นความสำคัญและเข้าถึงรูปแบบการออมเงินเพื่อการชราภาพมากขึ้นโดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ และการออมเพื่อการเกษียณอายุต้องเป็นการออมโดยสมัครใจจึงจะเป็นวิธีที่จะช่วยให้มาตรฐานการครองชีพของบุคคลหลังเกษียณเพิ่มขึ้น (Christoph Metzger. 2018, p. 77) การเสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพ ให้เกษตรกรวัยทำงาน มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะการวางแผน และบริหารการเงิน จึงเป็นสิ่งสำคัญในยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์กรภาครัฐ หน่วยงานสนับสนุน และองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกร ควรมีการสร้างเครือข่าย สร้างความร่วมมือ หรือมีนโยบายในการบริหารจัดการแบบบูรณาการ หรือในลักษณะของบริการรวมจุดเดียว โดยสามารถนำยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบวัยทำงานภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาหรือต่อยอดเพื่อให้เกษตรกรวัยทำงานสามารถเตรียมพร้อมด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น

2. การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุในด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว และยังศึกษากับกลุ่มตัวอย่างแรงงานนอกระบบภาคเกษตรกรรมเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น ดังนั้นจึงควรจะมีการศึกษาในครั้งต่อไปให้ครอบคลุมในการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านสังคม ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เป็นต้น และควรศึกษากับกลุ่มแรงงานนอกระบบอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2563). **ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันการเกษตร**. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2563, จาก <http://www.moac.go.th/Strategic-preview-402791791801>.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2556). **ยุทธศาสตร์ความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2556 – 2566**. สืบค้นเมื่อ 7 กรกฎาคม 2560, จาก <http://www.bps-m-society.go.th/uploads/content/download/539681f52ccac.pdf>.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2555). **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS**. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: บิสซิเนส อาร์ แอนด์ ดี.
- ธีระ สนิเดชาภิรักษ์ และพรทิพย์ เนติภารัตนกุล. (2554). **ความพร้อมของแรงงานนอกระบบกับการเป็นสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย: รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. (2559). **แก่...ก็ดีเหมือนกันนะ**. นครปฐม: บริษัทพรินเตอร์ จำกัด.
- ปิยะพร มุ่งวัฒนา. (2559). **การเตรียมความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบในการเข้าสู่วัยสูงอายุ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). 2559. **สถาบันผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2558**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลและมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชิ่ง.
- รัชนิกร วงศ์จันทร์. (2555). **การบริหารการเงินส่วนบุคคล**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- วรรณรา ชื่นวัฒนา. (2557). **การเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ**. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี. 6(1), 198 -201.

- สถิตพงศ์ ธนวิริยะกุล. (2556). มโนทัศน์ใหม่่นิยามผู้สูงอายุ และการขยายอายุเกษียณ. **รายงานการสังเคราะห์ข้อมูลจากเวทีวิชาการ** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- สถาปนิกรูปแห่งชาติ. (2558). **วาระปฏิรูปที่ 30 : การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัย**. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุขรินทร์ พิริยานันท์ และไพโรจน์ ภัทรานรากุล. (2559). การศึกษานโยบายและมาตรการเชิงกลยุทธ์ในการดูแลสวัสดิการเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุไทย. **วารสารวิจัย มสส. สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 12(3), 19-37.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). **การสำรวจแรงงานนอกระบบพ.ศ. 2562**. กลุ่มสถิติแรงงาน. กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์.
- อนพัทธ์ หนองคู และ พรพรรณ นันทแพทย์. (2559). การวิเคราะห์รูปแบบการออมสำหรับวัยสูงอายุในประเทศไทยและต่างประเทศ. **วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**. 5(1), 145-153.
- Christoph, Metzger. (2018). Intra-household allocation of non-mandatory retirement savings. **The Journal of the Economics of Ageing**, 12, 77-87.
- Cronbach, L. J. (1960). **Essentials of psychological testing**. New York: Harper & Row.
- United Nations. (2017). **World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Finding and Advance Table**. New York: Department of Economic and Social Affairs/Population Division.